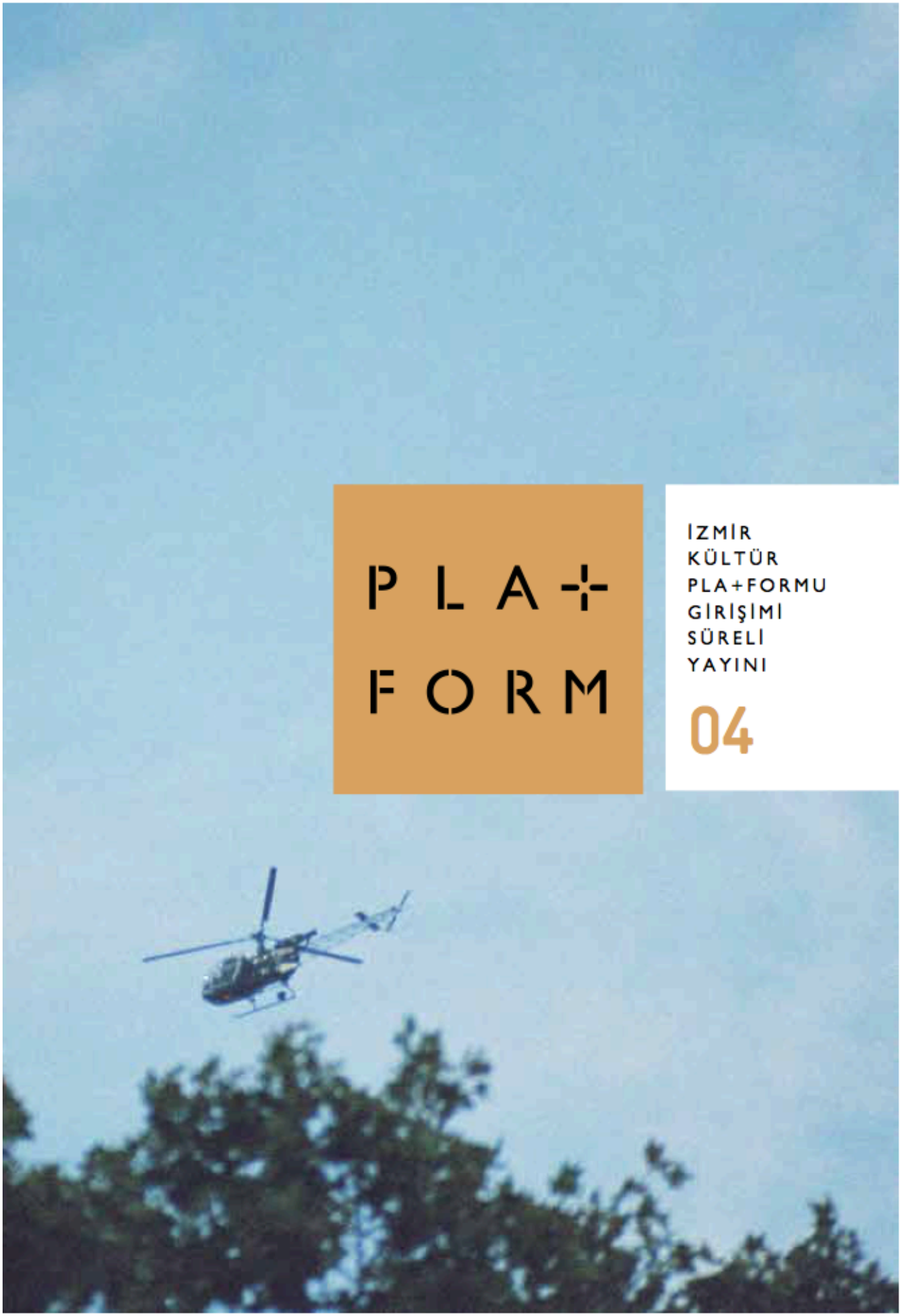

PLA+FORM

İZMİR
KÜLTÜR
PLA+FORMU
GİRİŞİMİ
SÜRELİ
YAYINI

04

FOTOĞRAF RIDVAN BAYRAKOĞLU

Elmas Deniz:
“Türkiye’de güncel sanatın gelişimi açısından 2000’li yılların başını yaşamış olmayı değerli buluyorum”

BORGA KANTÜRK

Elmas Deniz, sanat pratiklerinin yanında çeşitli organizasyonlar ve inisiyatiflerde çalışmış, “Sanat Dünyamız” dergisindeki “Zihinsel Mekân” serisinin editörlüğünü üstlenmiş, 2004 - 2007 yılları arasında K2 Sanatçı İnisiyatifi’nde eş-direktörlük yapmış, yurt içinde ve dışında pek çok sergiye katılmış bir sanatçı. Deniz ile üretim pratikleri, sergileri ve İzmir ile olan ilişkisi üzerine kapsamlı bir mülakat yaptık.

2000’lerin başından beri Türkiye güncel sanat ortamının içerisindesin. Genç yaşta başlayan bu süreç, şimdilerde olgunluk sürecine girmiş bir sanatçı ve takipçi pozisyonlarını barındırıyor. Kendini bu ortam içerisinde nereye konumluyorsun?

Aslında kendimi yeni başlıyormuş gibi hissediyorum. Bu hem iyi hem kötü. İyi; çünkü hantallaştırmıyor. Kötü; çünkü sözünü olması gerekenden daha sakin söylemene yol açıyor. Türkiye’de güncel sanatın gelişimi açısından 2000’lerin başını yaşamış olmayı değerli buluyorum. Aradan geçen bu zaman -ki sen bunu olgunluk süreci olarak sıfatlandırdın- özellikle pratiklerim adına kendiliğinden ortaya çıkan bir kararlılık yarattı. Ne istediğini bilmek gibi olumlu bir değişimi bunun yanına koyabilirim. Şimdilerde bazı önemli görünen şeyler beni manipüle edemiyor, “sanatçının konumu” meselesini sanki daha az düşünüyorum.

Aynı kuşağa mensup İzmirli sanatçılar olarak, bu ortama girdiğimiz yirmili yaşlarımızın başından bu yana neredeyse on beş yıl geçti. Geçici yurt dışı deneyimlerimizi

saymazsak, söz konusu sürenin çoğunu Türkiye'de geçirdik. Sen zamanla uluslararası dolaşımı olan bir sanatçı pozisyonuna geçtin; görünürlüğün arttı, galeri temsilciliği, İstanbul Bienali'ne katılım derken başlangıçtan bugüne neler değişti?

Mücadelem sanatın sosyolojisinden sanat üretiminin kendisine kaydı, mekânsal olarak da İzmir'den dışarı taştım. Sanatın araçsallaştırılmasına karşı duruşa, ticari kaygıların ve ana akım etkilerin yaygınlaşmasına ilişkin çevremde meydana gelen değişimler kendimi konumlandırışıma, pozisyonuma yansıdı. Aradan geçen on beş yıllık zaman zarfında internetin yaygınlaşması mekânsal etkiyi farklı boyutlara taşıdı. İzmir'deyken müthiş bir açlık içindeydim ve yurt dışı bana acayip çekici geliyordu. İstanbul'da sabitlenmek, bir süre sonra üretmek için bir gereklilik hâline geldi. "Uluslararası sanatçı" olmaya dair genelgeçer tarif, odağına sadece sanat yapmayı koyuyor ve bunu dayatıyor. Bu durum da insanı hayattan koparıyor ve dar bir çevreye kilitliyor. İşte orası bir özgürlük alanı değil.

Bu noktada sorum şu: Kapitalist sistemin etkilerinden rahatsız olurken ve bunu açıkça dile getirirken, sanatçı birey olarak bu sistemin ürettiği ve dayattığı halkla ilişkiler kurallarını işletmek nasıl bir şey? Çalışmaya başlamadan önce tanışıklığım olan bir yerdi Pilot Galeri. Erken yaşlarda gelen galeri temsiliyeti tekliflerini etki altında kalırım endişesiyle üstelik yaşadığım ekonomik zorluğa rağmen sürekli reddediyordum. Şimdi böyle bir etkinin altında kalmayacak kadar deneyimliyim. Daha önceleri bağımsız ve galerisiz olarak varlık göstermek, görünür olmak daha kolaydı ama şimdilerin İstanbul'unda bu çok zor. İstanbul Bienali ise elbette ciddi bir görünürlük sağladı, kendi adıma.

Sanat üretiminde tarih, bilimsel bilgi, dil gibi enformatik içerikleri önceliğine koyarak çıkış yaptın. Sonrasında güncel sanat alanında görünürlüğünü, tanınırlığını sağlayan gelir dağılımı, sermaye, emek, görünmeyen emek, efor, barınma, insan ve adalet gibi konulara ilişkin kendi yaşamına da referans veren bazı projeler gerçekleştirdin. Maçka Sanat'taki kişisel serginde bu temalar özellikle öne çıkmış gibiydi. Bu süreç nasıl başladı?

Aslında ilkin ilgilendiğim konuların ileride nasıl ilerleyeceğime ilişkin önümü açtığını söyleyebilirim. Meselâ "Yoksulluk Sınırı" (2012) veya "Otoportre"de (2013) bilimsel yöntemlerle tasnif edilen bilginin gerçek yaşamdaki karşılığına baktım. Uzun yıllar boyunca işlerimi değişik konular etrafında toparlanmış grup sergilerde gösterdim ama Maçka Sanat'taki Türkiye'deki ilk kişisel sergimdi ve üretim perspektifime ilişkin ciddi bilgi sağladığını düşünüyorum. Türkiye'de ve dünyada gelir dengesi dağılımının çok eşitsiz oluşu belki de en önemli konu ama yeteri kadar gündemde değil. Çünkü herkes sebebinin ve sonucunun öylesine farkında ki bu konu dikkatlerden kasten uzak tutuluyor. Kimlik meselesinde de sınıfsallık neredeyse tamamen dışarıda bırakılıyor.

Kendimden yola çıkarak ürettiğim işlerde de tüketim toplumunun insanı nasıl etkilediğine ve değer meselesine odaklanıyorum. Ailem halen İzmir'de, TOKİ konutlarında yaşıyor. Ondan önce Buca, İşçievleri'nde oturuyorduk. Bu gibi meselelerin entelektüel boyutunu, o binaların biçimsel çirkinliğini veya devlet politikalarının sosyal alanlardaki yetersizliğini konuşurken barınma hakkı ve ihtiyacının tüm bunların çok önünde durduğunu unutmamak gerekiyor.

Merve Ünsal geçtiğimiz günlerde seni "öz-endişe" üzerinden bir sunum-performans serisine davet etmişti. İşlerin üzerinden düşünürsek ve buna Türkiye'de kadın olmak, sigortasızlık, kültür üreticiliği, politik farkındalık durumlarını katarsak, "öz-endişe" kavramını nasıl yorumluyorsun?

Merve'nin davetiyle gerçekleştirdiğim bu sunum - performansta konuya daha kişisel bir yerden baktım ve özellikle sanat üreticisinin güvencesizliğinden bahsettim. Çok çetin bir depresyon ve anksiyete dönemi bu. Depresyon benim alışık olduğum bir durum ama özellikle anksiyete, Gezi Direnişi sonrasında gelişen yeni bir durum benim için. Ortaya çıkan bu zehirli havanın ülkenin hâtta dünyanın politik durumuyla birebir alâkalı olduğunu düşünüyorum. Anksiyete; güven duygusunun yitimi, süreğen bir güvencesizlik hissi ve belirsizliğe karşı duyulan korkuyla gelişiyor ve sanat, aslında kaygı üretimi için oldukça verimli bir alan. Kendimi hiç bu kadar baskı altında hissetmemiştim. Hiçbirimiz hissetmemiştik... Kadın olmak, ekonomik belirsizlik ve kültür üretmek, artık başlı başına problem hâline geldi bu ülkede.

Son bir kaç yıldır, bu bahsettiğimiz meseleler dışında insanın kurumsallaştıkça sistemli olarak tükettiği doğal yaşam hakkı ve dünya dışı yaşam üzerine odaklandığını düşünüyorum. Pilot Galeri'de geçtiğimiz yıl gerçekleşen serginin odağında bir ağaç vardı ve İstanbul Modern'de bu yıl sergilenen işinde insanın ulaşamadığı yerleri, yaşam alanı olarak yeni bir dünya fikrini işlemiştin. Çoğumuzu bu tür bir arayışa yönelten süreç üzerine konuşalım mı?

Maçka Sanat'taki sergi genel olarak gelir eşitsizliği, tüketim toplumu ve değerler sistemi üzerine odaklanmış görünse de doğaya yönelime bir alternatif değer olarak bakmaya çalıştım. Tüketim kavramıyla çevreye verilen zararı birbirinden

bağımsız düşünemeyeceğimiz zamanlardayız. "Sümerbank" (2013) işim, aynı torbayı atmadan defalarca kullanmak ve gerektiğinde tamir etmek üzerineyken "Mutlu Koleksiyon" (2012), bir yanıyla doğaya karışan atıklarla ilgiliydi. Pilot Galeri'deki sergiyse doğanın kendisinin de artık bir tüketim malzemesine, temasına dönüştüğünü işaret ediyordu. "Satın Almak İstediğim Ağaç"ta sahte isteklerin ötesinde, esas ihtiyacımızın ağaç olması durumunu görünür kılmak istedim. Halen yaşamaya devam eden altı yüz yıllık bir ağacı alma isteği buna yönelikti.

İstanbul Modern'de Çelenk Bafra ve Paolo Kolombo küratörlüğünde gerçekleşen "Geç Olmadan" sergisinde yer alan "İnsansız" (2015) adlı videodan da bahsetmek isterim: Bu video işinde, Kafkas dağlarında bir yerde, Vladikavkaz şehri yakınlarında insansız hava aracıyla yapılan bir çekime müdahale ettim. Uçuş hissinin en kuvvetli olduğu yerde, aracın mekanik hareketine denk düşen "sen kuş değilsin" ibaresi beliriyor. Bu ibare, doğayı nasıl tüketiyor olduğumuzun haricinde insanoğlunun kendisinde saklı iyicilliği ve kötücüllüğü ortaya koyuyor. Aslında teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin, bir kuşla empati kurabilmemizin asla mümkün olmadığını, doğanın ayrılmaz bir parçasıyken dahi onun en kötücül bir parçası olduğumuzu inanılmaz güzellikte görüntülerin üzerine söylüyorum. Bence doğa dediğin ancak insansız mümkün, insanlısından daha korkunç ne olabilir ki?

2005 - 2007 arası dönemde K2 Güncel Sanat Merkezi'nde eş-direktördük. Bu süre zarfında küratörlüğünü üstlendiğin ve sanat üretimlerindeki kuramsal çatıyı beslediğini düşündüğüm iki sergini hatırlıyorum: İlki, Ahmet Adnan Saygun Sanat Merkezi'ndeki "Fazla Mesai"; ikincisiyse K2'nin galerisinde gerçekleşen "İşaretlenmemiş Kategoriler". Bu meselelere şimdi nasıl bakıyorsun? Sanırım birkaç yıldır küratöryal bir çalışma yapmadın; İzmir'de yeniden küratörü olabileceğin bir sergi yapma fikrine ne diyorsun?

Aslında sanatsal üretimimle küratöryel pratiğim arasında tematik anlamda bir fark olamıyor. Her iki sergi de fazla mesai ve çalışma düzeni üzerine odaklanmıştı. O dönemdeki işlerimde güvencesiz emeği ve kendi durumumu öne çıkardığımı söyleyebilirim. Her ikisinin de İzmir'de gerçekleşmiş olması biraz da şehre dair inisiyatif almakla ilgili bence, hani eksikliğini duyunca el atıp yapmaya karar vermek gibi. İzmir'de bir sergi daha yapmayı çok isterim. Belki de bundan sonra sadece İzmir' de sergi yapmalıyım. Aslında şu sıralar Kadifekale'den TOKİ konutlarına göçmüş insanlarla 60'lı ve 70'li yılları odağa koyacak bir sözlü tarih çalışması yapmayı düşünüyorum...

FOTOĞRAF MERVE KILIÇER

"Uluslararası sanatçı olmaya dair tarif, odağına sadece sanatı koymayı dayatıyor. Bu durum insanı hayattan koparıyor ve dar bir çevreye kilitliyor. İşte orası bir özgürlük alanı değil."

2007'den itibaren İstanbul'da yaşıyorsun. O yıllarda özellikle Beyoğlu, güncel sanat ortamı adına en aktif dönemini yaşıyordu. İzmir'den ayrılışında bir yorgunluk ve kırgınlık hâli olduğunu düşünüyorum. Buna neden olan şeyin şehrin sanat üreticisine yaşattığı yalnızlık ve aidiyetsizlik duygusu olduğunu söyleyebilir miyiz? On beş yıldır hem İzmir'i hem İstanbul'u deneyimleyen biri olarak, güç ilişkileri ve diyalogsuzluk meselelerine dair neler söylemek istersin?

2009'da düzenlenen Kültür Çalıştayı'ndaki kimi katılımcıların otoriter vurgusu, yeni fikirlere ne kadar kapalı olduğu çok dikkatimi çekmişti. İzmir'e dair yeni ve ön açıcı fikirlerin köhne, otoriter kafalardan çıkabileceğine inanmıyorum. İzmir'deki varsıl ve kendini modern addeden kesimin şehrin kültürel üretimine olan ilgisizliği önemli bir dezavantaj. İstanbul, her şeye rağmen yeni girişimlere daha açık duruyor ve nispeten daha kucaklayıcı. Genç üreticilere daha çok alan, daha çok imkân tahsis edilirse şehrin kültürel hayatı adına bir fark yaratılabilir diye düşünüyorum. ✢

www.elmasdeniz.com